P-16 P.16 Thomas B.A.III 2021-22

आर्थिक विचारांचा इतिहास

1) किशोरी संतोष ननावरे — राजर्षी शाहू आर्थिक विचार शेती विषयक पाणी व्यवस्था

2) गुरव रुपाली विजय — दादाभाई नौरोजी - आर्थिक विचार, निस्सारण सिद्धांत

3) चव्हाण पल्लवी राजाराम — महात्मा जोतिराव फुले - शैक्षणिक विचार आणि शेतीविषयक विचार

4) नांदे निशिकांत विनोद — डॉ. अमर्त्य सेन यांचे आर्थिक विचार.

5) साळुंखे शिवानी संभाजी — धनंजय गाडगीळ यांचे सहकार बाबतचे विचार सहकारी लोकराज्य सत्तेचे विकेंद्रीकरण

6) पवार शिवाजी सुधाकर — महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार

7) पवार स्नेहल तानाजी — डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार

8) यादव संचिता शंकर - आधुनिक भारतीय अर्थशास्त्रज्ञांचे आर्थिक विचार

राजा श्रीपतराव भगवंतराव महाविद्यालय. औंध.

Head
Asst.Prof.Prakash N.Shinde
Dept. Economics
R.S.B.M.Aundh(Satara)

Scanned with CamScanner

[Type text]

Roll No:-

Exam Seat No:- 69

SHEEL ,SHARIR, ADHYAYAN

AUNDH SHIKSHAN MANDAL

RAJA SHRIPATRAO BHAGWANTRAO MAHAVIDYALAYA, AUNDH.

Tal. Khatav , Dist. Satara

DEPARTMENT OF ECONOMICS

CERTIFICATE

This is to certify that,

Mr./Mrs./Miss. Chavan Jayram Gorkhanath

has satisfactorily completed the Project work and necessary course in subject economics for the B.A.part-III as prescribed by Shivaji University Kolhapur,and this report represent his/her bonafied work in the year 2021-22

Date :

Teacher in charge

Head ,

Department Of Economics

Head
Asst. Prof. ... Shinde
Dept. Economics
R.S.B.M.Aundh(Satara)

Scanned with CamScanner

Rajdhani
DATE / /

औंध शिक्षणमंडळ औंधचे
राजा श्रीपतराव भगवंतराव
महाविद्यालय औंध

शैक्षणिक वर्ष 2021-22

डॉ. मार्शलचा मुल्य सिदंधात

शिवाजी विद्यापिठाच्या बी.ए. भाग III साठी अर्थशास्त्र विषयाची पुर्ततेसाठी सादर केलेला लघुशोध प्रकल्प

संशोधकाचे नाव :- चव्हाण जयराम गोरखनाथ

*** मार्गदर्शकाचे नाव :-**
प्रा. पी. एन. शिंदे सर
डॉ. एस. ए. सरदेसाई सर.

अर्थशास्त्र विभाग

पेपर :- 16

अर्थिक विचारांचा इतिहास

DR. SARDESAI SACHIN A.
Asst. Professor
Department of Economics
R.S.B. Mahavidyalaya Aunch(Satara)

Head
Asst. Prof. Prakash N. Shinde
Dept. Economics
R.S.B. ... (Satara)

Scanned with OKEN Scanner
Scanned with CamScanner

Scanned with OKEN Scanner

पर्यवेक्षकाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की कु चव्हाण जयराम गोरखनाथ हा आपल्या महाविद्यालयात बी.ए. भाग III या वर्गात शिकत असून याने शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ या वर्षात ~~आर~~ डॉ. मार्शलच्या मूल्य सिद्धांत हा प्रकल्प याने शिवाजी विद्यापिठाच्या अभ्यासक्रमानुसार अर्थशास्त्रातील आर्थिक विचारांचा इतिहास पेपर निर्धारण या विषयाच्या पूर्तीपूर्ततेसाठी हा प्रकल्प माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण करण्यात आला.

पर्यवेक्षकाची सही

R.S.B. Mahavidyalaya Aundh, Satara

प्राचार्य सही

Head
Asst.Prof.Prakash N.Shinde
Dept. Economics
R.S.B. Aundh (Satara)

Scanned with CamScanner

Rajdhani
DATE / /

विद्यार्थ्यांचे प्रतिज्ञापत्र

मी असे प्रतिज्ञापूर्वक घोषित करतो की मी शिवाजी विद्यापिठाच्या बी. ए. भाग III अर्थशास्त्रातील संशोधन या भागाच्या अर्थशास्त्रातील आर्थिक विचारांचा इतिहास या अभ्यास विषयाच्या शिक्षण पूर्तीचा भाग म्हणून सादर केलेल्या डॉ मार्शलचा मूल्य सिद्धांत हा प्रकल्प अहवालासाठी मी स्वत: हा प्रकल्पपूर्ण केला आहे

संशोधकाची सही

JHChavan

Head
Asst.Prof.Prakash N.Shinde
Dept. Economics
R.S.B.M.Aundh(Satara)

Scanned with OKEN Scanner
Scanned with CamScanner

ऋणनिर्देश

मी कु. चव्हाण जयराम गोरखनाथ राजा श्रीपतराव भगवंतराव महाविद्यालय औंध येथे 2021-22 या शैक्षणिक वर्षात बी.ए. भाग III या वर्गामध्ये अर्थशास्त्र या विषयांतर्गत असल्या अर्थशास्त्रातील आर्थिक विचारांचा इतिहास या विषयासाठी मला ~~[illegible]~~ डॉ मार्शलचा मूल्य सिद्धांत हा प्रकल्प करण्यासाठी मिळाला.

डॉ मार्शलचा मूल्य सिद्धांत हे आताच्या घटनेला मार्शलच्या मूल्य सिद्धांताला खूप महत्व आहे. आणि अशा विषयाचा मला प्रकल्प करण्यासाठी विषय दिला मी त्यांचा ऋणी आहे.

प्रकल्पासाठी प्रेरणा देणारे कॉलेजचे प्राचार्य मा. प्रा. भंडारे सर आणि अर्थशास्त्र विषय शिकवणारे आमचे ~~प्र~~. मार्गदर्शक प्रा. पी. एन. शिंदे सर आणि डॉ. कांबळे सर तसेच वेळोवेळी मार्गदर्शन व सहकार्य करणारे ग्रंथपाल अण्णापुरे सर यांचा मी ऋणी आहे. तसेच प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे सहकार्य करणारे माझे मित्र मैत्रिणी यांचा देखील मी खूप ऋणी आहे.

Head
Asst.Prof.Prakash N.Shinde
Dept. Economics
R.S.B.M.Aundh(Satara)

Scanned with OKEN Scanner
Scanned with CamScanner

प्रस्तावना

१९व्या शतकाच्या अंतिम चरणात ॲडम स्मिथ रिकार्डो या माल्थससारख्या सनातवादी अर्थशास्त्रज्ञांच्या विचार सरणीतील विविध दोष राष्ट्रवादी व समाजवादी विचारसरणीतील अर्थशास्त्रज्ञांनी दाखवून दिल्याने सनातनी विचारांनी उपयुक्तता कमी होत गेली अशा परीस्थिता सनातनी विचारांची वास्तवता विचारात घेऊन जुन्या व नव्या विचारांचा समन्वय साधण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य नवसनातनवादी अर्थशास्त्रज्ञांनी केले यामध्ये मार्शलने जुन्या अर्थशास्त्रीय सिद्धांची व विचारांची सहनाभूती पूर्वक फेरतपासणी करून अर्थशास्त्राला एक नवे स्वरूप प्राप्त करून दिले मार्शलने मांडलेल्या विविध आर्थिक विचारातून व्यक्तिनिष्ठ दृष्टीकोन व वस्तूनिष्ठ दृष्टीकोन या दोघांत समनवय साधण्यात मार्शलला यश मिळाल्या दिसून येते.

डॉ. मार्शलचा मूल्य सिद्धांत

१९ व्या शतकाच्या अंतिम चरणात ॲडम स्मिथ रिकार्डो या माल्थससारख्या सनातनवादी अर्थशास्त्रज्ञांच्या विचार सरणीतील विविध दोष राष्ट्रवादी व समाजवादी विचारसरणीतील अर्थशास्त्रज्ञांनी दाखवून दिल्याने सनातनी विचारांची उपयुक्तता कमी होत गेली अशा परीस्थितीला सनातनी विचारांची वास्तवता विचारातून घेऊन जून्या व नव्या विचारांचा समन्वय साधण्याचे महत्वपूर्ण कार्य नवसनातनवादी अर्थशास्त्रज्ञांनी केले. यामध्ये मार्शलने जून्या अर्थशास्त्रीय सिद्धांची व विचारांची सहनभूतीपूर्वक फेरतपासणी करून अर्थशास्त्राला एक नवे स्वरूप प्राप्त करून दिले. मार्शलने मांडलेल्या विविध आर्थिक विचारातून व्यक्तिनिष्ठ दृष्टीकोन व वस्तूनिष्ठ दृष्टीकोन या दोहांत समन्वय साधण्यात मार्शलला यश मिळाल्याचे दिसून येते.

* वस्तूची मागणी आणि पुरवठा :-

मार्शलने मांडलेल्या विविध आर्थिक विचारांमध्ये मार्शलने मांडलेल्या मुल्य सिद्धांताला अनन्यसाधारण असे महत्व आहे. सनातनी विचारसरनी व उपयोगितावाद्यांची विचारसरणी यांच्यात समन्वय साधून वस्तूनिष्ठ व व्यक्तीनिष्ठ दृष्टीकोणातून मूल्य सिद्धांची मांडणी केली सनातनवादी अर्थशास्त्रज्ञांनी मूल्य सिद्धांत वस्तूचा पुरवठा व उत्पादन खर्चाच्या समन्वय साधून वस्तूनिष्ठ खर्चाचा संबंध मांडला. मार्शलने वस्तूच्या मूल्य निश्चितीला आधुनिक स्वरूप प्राप्त करून दिले. त्यांच्या मते मूल्य निश्चितीत वस्तूची मागणी वस्तूचा पुरवठा

Rajdhani
DATE / /

यांच्या संतुलनातून निश्चित होते. त्याप्रमाणे वस्तूच्या मूल्य निश्चितीत कालखंडही (Time element) महत्वाची भूमिका बजावतो. याबद्दल सविस्तर विवेचन करून अल्पकालीन बाजारभाव होते हे स्पष्ट होते.

* मागणी व पुरवठ्यातील घटक

मार्शलने वस्तूंच्या मागणीचे विश्लेषण करताना एकूण उपयोगिता, सीमांत उपयोगिता घटती सीमांत उपयोगिता मागणीचे कोष्टक व मागणीची लवचिकता इ. बाबी महत्वाच्या मानल्या तर वस्तूच्या पुरवठ्याचे विश्लेषण करताना श्रमविभागणी लोकसंख्या वाढीची स्थिती अर्थव्यवस्थेची उत्पादनदक्षता व उत्पादन घटकांचे विद्यमान स्वरूप इ. बाबी महत्वाच्या मानल्या वस्तूची मागणी व वस्तूच्या पुरवठ्यातील अशा महत्वपूर्ण बाबींमुळे त्याचे मुल्यविषयक विचार अधिक महत्वपूर्ण ठरले आहेत.

Scanned with OKEN Scanner
Scanned with CamScanner

Rajdhani
DATE / /

* मूल्यनिश्चितीतील कालखंडाची भूमिका :

मांडताना वस्तूची मागणी व वस्तूचा पुरवठा या दोन घटकांचा प्रभाव अजमावण्यामध्ये कालखंड अधिक महत्वाचा मानला. मार्शलने मूल्य सिद्धांत मार्शलने मुल्यनिश्चितीतील कालखंडाची भूमिका पुढील चार प्रकारात मांडण्यात प्रयत्न केला आहे.

1) अत्यल्प काळ

2) अल्प काळ

3) दीर्घ काळ

4) प्रदीर्घ काळ

* अत्यल्प काळ

अत्यल्प काळ हा अगदी अल्प (Very short run period) म्हणजे काही तासांचा असतो. काही तासांचा किंवा एक - दोन दिवसांचा हा काळ असल्याकारणे उत्पा... विक्रेत्यास मागणी प्रमाणे वस्तूच्या पुरवठ्यात वाढ घडवु... आणता येणे कठीण असते.

* अल्प काळ

अल्पकाळ (short run period) हा काही दिवसांचा किंवा काही महिन्यांचा किंवा एक वर्षाचा असू शकतो. उत्पादक विक्रेता बदलत्या घटकांचे प्रम... विशिष्ट प्रमाणात वाढवून वस्तूच्या किंमत ही त्य... वस्तूसाठी असलेली मागणी आणि त्या वस्तू... पुरवठा या दोहोंच्या संघर्षातून ठरते या किंमतीस अल्पकालीन सर्वसाधारण किंमत असे म्हटले जाते.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with CamScanner

Rajdhani DATE / /

* दीर्घ काळ :-

दीर्घकाळ (Long run period) हा सामान्यतः एका वर्षापेक्षा अधिकचा काळ असतो या काळात उत्पादक विक्रेता उत्पादनतंत्र व यंत्रसामग्री यात योग्य ते बदल करून मागणीप्रमाणे पुरवठ्यात वाढ घडवून आणू शकते यामुळे वस्तूची किंमत ही तीच्या मागणी पुरवठ्याच्या संतुलनातून निश्चित होते. व किंमतीस दीर्घकालीन सर्वसाधारण किंमत असे म्हटले जाते.

* ~~प्रदि~~ प्रदीर्घ काळ :-

प्रदीर्घ काळ (Very Long or secular Period) हा सर्वसाधारणपणे २० ते ४० वर्षाचा असतो. या काळात देशाची लोकसंख्या लोकांच्या आवडी-निवडी भांडवल रचना, उत्पादन तंत्र तंत्रज्ञान, व्यवस्थापकीय आणि संघटनात्मक कौशल्ये यामुळे वस्तूच्या मागणी व पुरवठ्यात आमूलाग्र बदल होऊ शकतो. या काळात देशाची आणि जागतिक अर्थव्यवस्था आणि त्यातील विविध घटकांत होणाऱ्या बदलानुसार वस्तूची मागणी व पुरवठा यात बदल होत असले तरी विक्रेत्याचे प्रदिर्घकालीन किंमत ही तिच्या दीर्घकालीन सरासरी खर्चाइतकी असते. या काळात विक्रेत्यास मिळणारा नफा हा सामान्य स्वरूपाचा असतो.

अशा प्रकारे आल्फ्रेड मार्शल यांनी सनातवादी आणि समाजवादी मूल्यविषयक विचारात समन्वय साधून वस्तूच्या मागणी पुरवठ्याच्या वास्तवतेने विचार केलेला दिसून येतो. मार्शलने मूल्यविषयक सिद्धांत वेळेचे महत्त्व विशद केल्याने हा विचार अधिक व्यापक व व्यवहार्य बनला आहे.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with CamScanner

मार्शलचे इतर आर्थिक विचार

आर्थिक विचारांच्या योगदानामध्ये मार्शलच्या उत्पादन व संघटनविषयक विचार आणि नफाविषयक विचाराचे महत्त्वही अनन्यसाधारण आहे. मार्शलने उत्पादन व संघटनविषयक विचार स्पष्ट करताना भूमी श्रम व भांडवल हे उत्पादनाचे तीन घटक मानले. त्यांच्या मते संघटक हा उत्पादनाची व्यवस्था पाहणारा एक महत्त्वाचा घटक असला तरी उत्पादन प्रक्रियेत त्याचा प्रत्यक्ष सहभाग नसतो. परिणामी उद्योगसंस्था प्रामुख्याने भूमी, श्रम व भांडवल या तीन उत्पादन घटकांच्या साहाय्याने उत्पादनाचे कार्य पार पाडते. उत्पादन हे उत्पादन घटकांची कार्यक्षमता व उत्पादकता यावर अवलंबून असते या उत्पादन घटकांचा मोबदला त्यांच्या सीमांत उत्पादकतेवर अवलंबून असतो. असे मार्शलने यांनी स्पष्ट केले आहे. मार्शलने उत्पादन घटकांच्या मोबदल्याचे विवेचन पुढीलप्रमाणे केले आहे.

Scanned with CamScanner

निष्कर्ष

आल्फ्रेड मार्शलच्या मूल्य सिद्धांत या अभ्यासावरून प्रकल्पामधील अनेक गोष्टींचा अभ्यास करण्यास मिळाला या प्रकल्प कार्यातून मला या प्रकल्पामध्ये अनेक मुल्याची वैशिष्ट्ये समजली ती का घेतली जाता यांचा अभ्यास करण्यास मिळाला.

मूल्य सिद्धांताचे अनेक प्रकारत वर्गीकरण आहे केले गेले आहे. ॉ आल्फ्रेड मार्शलच्या आर्थिक विचारांच्या योगदामध्ये मार्शलच्या उत्पादन व संघटनविषयक विचार आणि नफाविषयक विचारांचे महत्वही अनन्यसाधारण आहे.

Head
Asst.Prof.Prakash N.Shinde
Dept. Economics
R.S.B.M.Aundh(Satara)

Scanned with OKEN Scanner
Scanned with CamScanner